

ΟΙ ΝΕΟΙ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ¹

Είναι γεγονός ότι ο νέος άνθρωπος κατέχεται πάντοτε από την επιθυμία ή μάλλον από την εσωτερική όρμη να πραγματοποιήσει τα καθιερωμένα και ταύτα ακριβώς τον φέρνει σε αντίθεση με όσα ισχύουν. Αυτό είναι ένα γεγονός που το επιβεβαιώνει ή πείρει αλλά και η ψυχολογική παρατήρηση. Και όλα ήταν πράγματι δυσάρεστα και δυσάρεστα αν υπήρχαν νέοι, οι οποίοι δεν θα αισθάνονταν αυτήν την τάση, αυτήν τη διάθεση να προχωρήσουν πέρα πέρα από τα καθιερωμένα και παραδεδομένα, δηλαδή να επαναστατήσουν. Η διάθεση αυτή προδίδει το μεγάλο απόθεμα δυνάμεων, που χαράζει ή ζωή στους νέους. Όμως ο νέος, όσο προχωρεί, όσο ωριμάζει και γνωρίζει πρόσωπα και πράγματα, τόσο και συγκρατεί την δραμητικότητα του, και ταύτο γίνεται γιατί αισθάνεται και συνειδητοποιεί ότι ο ίδιος αποτελεί μέρος ενός συνόλου, το οποίο είναι αποτέλεσμα μικρῶς πορείας και μεγάλων αγώνων, και το σύνολο ταύτο είναι το "Έθνος".

Στην εποχή μας τα πράγματα για τους νέους, δηλαδή ή ζωή και ή συμπεριφορά μ' αυτήν, είναι περισσότερο δύσκολη απ' ότι ήταν άλλοτε και συγκεκριμένως στην προηγούμενη γενεά, τότε ακριβώς που ή δική μας γενεά είχε

1. Ομιλία στο Σύλλογο «Παρνασσός», την άνοιξη του 1964.

τῆ θέσῃ τῆς σημερινῆς νεότητος. Τότε ὑπῆρχε ἀκόμη ἓνα στερέωμα ζωῆς, μιὰ στερεὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ συνόλου καὶ συγχρόνως τῆς ὅλης πραγματικότητος. Ὁ κόσμος ἦταν τότε ἀκόμη στερεός, τὰ πράγματα γύρω μας ὅμως δὲν ἄλλαξαν τόσο γρήγορα ὅσο ἀλλάζουν σήμερα. Ἡ ἐποχὴ μας, ἐκτὸς ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα γνωρίσματά της, ἔχει ἓνα κύριο καὶ βασικὸ γνώρισμα — καὶ αὐτὸ πρέπει οἱ ὠριμότεροι ἀπὸ μᾶς νὰ τὸ συνειδητοποιήσουν — ὅτι εἶναι μιὰ ἐποχὴ ἐπαναστατική, ἀνατρεπτική. Λέγεται συνήθως ὅτι ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μεταβατική, τοῦτο ὅμως ἰσχύει γιὰ κάθε ἐποχὴ· τὸ ιδιαίτερο γνώρισμα τῆς δικῆς μας ἐποχῆς εἶναι ὅτι δὲν εἶναι ἀπλῶς μεταβατική, ἀλλὰ ἐπαναστατική. Ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὅποιοι πιστεύουν ὅτι ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐπαναστατική, ἐπειδὴ κατώρῳσε νὰ διασπάσῃ τὸ ἄτομο καὶ γι' αὐτὸ τὴν χαρακτηρίζουν καὶ ὡς πυρηνικὴ ἐποχὴ. Ἡ ἐπανάσταση ὅμως δὲν προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς ἔχει κάμει τεράστια ἄλματα καὶ δὲν γνωρίζει οὔτε μπορεῖ νὰ εἰκάσῃ ποῦ θὰ καταλήξῃ. Ἡ ἐπανάσταση πραγματοποιεῖται μέσα σὲ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, φυσικὲς καὶ ἱστορικὲς. Ἔτσι παρατηρεῖται μιὰ ἀναμόχλευση τῶν πάντων καὶ στὴ φυσικὴ καὶ στὴ βιολογία καὶ στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες καὶ στὴν ἱστορία καὶ στὴν ψυχολογία. Ἡ ἱστορία π.χ., ποῦ ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ὡς κλασσικὴ ἐπιστήμη, ἀλλάζει σήμερα τὴν εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ παρουσιάζει τὸν ἄνθρωπο ὅπως αὐτὸς πράγματι εἶναι, δηλαδὴ τραγικόν, γιατί ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅλη του ἡ ζωὴ φέρουν τραγικὸ χαρακτήρα. Ἡ σημερινὴ ἱστορία βλέπει ἢ ἀρχίζει νὰ βλέπῃ τὸ βάθος αὐτὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίσης ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ὡς ἐπαναστατική, ἐπειδὴ τείνει νὰ ἀνατρέψῃ τὴν κοινωνικὴ της μορφή μὲ τὴ λεγομένη κοινωνικὴ ἐπανάσταση. Ἡ ἐπανάσταση ὅμως αὐτή, ὅσες μεταβολὲς καὶ ἂν ἐπιφέρῃ, ἀποτελεῖ μόνον ἓνα ἐπεισόδιον μέσα στὴν ἱστορία, γιατί τὸ κέντρο τῶν μεταβολῶν καὶ τῶν ἀναστατώσεων ποῦ γίνονται σήμερα

δέν είναι ή λεγομένη κοινωνική επανάσταση, αὐτή είναι ἕνα ἄπλὸ ἐπιφανόμενο.

Ἡ ἀνατροπή γίνεται κυρίως καὶ πρωταρχικῶς μέσα στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη στὸ σύνολό της είναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀλλάζει καὶ ρυθμίζει τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὸν τόπο μας, ἔπειτα ἀνανεώθηκε ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ ἀπὸ τότε καλλιεργεῖται καὶ ἀναπτύσσεται στὸ χῶρο τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος είναι παράγωγο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐπιστήμη στηρίζεται κυριότατα εἰς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς, τοὺς νόμους δὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνεκάλυψαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἕλληνες ἐχώρισαν πρῶτοι καὶ διέπαιναν μὲ τὴν ἐπιστήμη τους καὶ μὲ τὴ φιλοσοφία τους τὴν Ἀσία ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ Ἀσία οὐδέποτε ἐδημιούργησε ἐπιστῆμες, ἐξοῦσε πάντοτε κάτω ἀπὸ τὸν πέπλο τοῦ μύθου. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὸν κόσμον τοῦ μύθου καὶ ἐδημιούργησαν οἱ ἴδιοι μῦθο ὑπέροχο. Ἡ διαφορὰ τοῦ μύθου αὐτοῦ ἀπὸ τὸ μῦθο τῆς Ἀσίας είναι ὅτι αὐτὸς ἔχει διαύγεια, καθαρότητα καὶ πλαστικότητα. Ἐνῶ ὁ μῦθος τῆς Ἀσίας είναι σκοτεινός, βαρὺς καὶ ἀλλόκοτος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν ἐσταμάτησαν στὸ μῦθο, ἀλλὰ ἐπροχώρησαν καὶ ἀνεκάλυψαν τὸ Λόγον καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Τὸ περιβάλλον λοιπὸν ὅπου γεννᾶται καὶ μεγαλώνει ὁ σημερινὸς νέος είναι ἕνα περιβάλλον ἀνατροπῆς καὶ συνεχῶν ἀνιστασιώσεων. Τὸ περιβάλλον τοῦτο προσφέρεται καὶ παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ νέου ἀπὸ πολλὰ καὶ ποικίλα ὄψεις, ἔτσι π.χ. τὸ ἄμεσον περιβάλλον τοῦ σημερινοῦ νέου κατακλύζεται ἀπ' ὅ,τι ὀνομάζομε θέαμα. Μιὰ ἀπειρία μορφῆς, εἰκόνων καὶ ἀκουσμάτων εἰσβάλλει σήμερον μὲ δραμητικότητα στὶς αἰσθήσεις τοῦ νέου, στὴν ὄρασή του καὶ στὴν ἀκοή του. Καὶ αὐτὸς ὁ κατακλυσμὸς είναι παντοδύναμος καὶ παρασύρει κάθε αὐτοδύναμη προσπάθεια τοῦ νέου νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸς ἀπὸ μέσα του δικὰ του εἶδωλα καὶ δράματα

καὶ νὰ τὰ ἀναθρέψῃ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ. Ἐπίσης ὁ κατακλυσμὸς αὐτὸς καταπνίγει καὶ συμπιέζει τὴ φαντασία τοῦ νέου, ἢ ὅποια φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει χῶρο γιὰ ν' ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ δράσῃ. Στὴ δική μας νεανικὴ ἡλικία δὲν ὑπῆρχε θέαμα ἢ ἦταν σπανιώτατο. Οἱ εἰκόνες ποὺ ἐδεχόμαστε ἀπ' ἔξω ἦταν ἐλάχιστες, τὴν πρώτη θέση κατεῖχαν τότε γύρω μας οἱ εἰκόνες ποὺ προσφέρει ἡ φύση, τὰ δέντρα, τὰ ἄνθη, τὰ ζῶα καὶ γενικῶς τὰ τοπία. Ἐνθυμοῦμαι πόση ἦταν ἡ συγκίνηση ποὺ δοκίμασα κι' ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ συμμαθητές μου, ὅταν ὁ δάσκαλος τῆς Πρώτης τοῦ Δημοτικοῦ μᾶς ἔδειξε τὰ γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ μᾶς ἔδειχνε ἀπὸ ἓνα γράμμα κάθε μέρα, πρῶτα τὸ μικρὸ καὶ ἔπειτα τὸ κεφαλαῖο, τυπωμένα πάνω σὲ μπλὲ χαρτόνι, καὶ μᾶς φαίνονταν τόσο ὁμορφα. Τὰ γράμματα αὐτὰ ἦταν γιὰ μᾶς σύμβολα ποὺ μᾶς φανέρωναν ὅλη τὴ μοῖρα τοῦ ἔθνους, ἦταν σὰν πρόσωπα ποὺ μᾶς μιλοῦσαν γιὰ τὰ περασμένα. Γι' αὐτὸ καὶ μᾶς συγκινοῦσαν τόσο. Οἱ εἰκόνες τῶν σχολικῶν βιβλίων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἐλάχιστες καὶ μᾶλλον ἄσχημες. Ἐνῶ σήμερα τὸ θέαμα κατακλύζει τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχὴ τῶν νέων καὶ ὁ κατακλυσμὸς αὐτὸς ἔχει ἀποφασιστικὴ σημασία γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν νέων. Τύπος, περιοδικά, κινηματογράφος, ραδιόφωνο εἶναι οἱ πηγές τῶν θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων στὴ σημερινὴ ἐποχὴ. Τὸ θέαμα καὶ τὸ ἀκουσμα μποροῦμε νὰ τὰ χωρίσουμε σὲ θέαμα καὶ ἀκουσμα ὑγιоῦς ψυχαγωγίας καὶ σὲ θέαμα καὶ ἀκουσμα κακῆς ψυχαγωγίας. Τὸ δεύτερο εἶναι δυστυχῶς τὸ ἐπικρατέστερο σήμερα καὶ φανερόνεται μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους. Οἱ γονεῖς γνωρίζουν πολὺ καλά τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους αὐτοὺς τρόπους τῆς κακῆς ψυχαγωγίας καὶ δοκιμάζουν τὴν ἀντίστοιχη ἀγωνία, ὅταν πρόκειται νὰ ἀποφασίσουν ποῦ θὰ ὀδηγήσουν τὰ παιδιὰ τους γιὰ νὰ τὰ ψυχαγωγήσουν. Ὅπως ἔχει διαμορφωθῆ ἡ σημερινὴ κοινωνία στὶς πόλεις καὶ ἰδίως στὴν πρωτεύουσα, δὲν ὑπάρχει

ἄλλη διέξοδος γιὰ ψυχαγωγία ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄκουσμα καὶ θέαμα τοῦ κινηματογράφου. Τὸ λεγόμενον φυσικὸ περιβάλλον ἔχει τελείως ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν πόλιν, ὅπου τὸ πρῶσινο, ὅπου ἀκόμα ὑπάρχει, εἶναι ἐλάχιστο καὶ καχεκτικό. Ἀντὶ αὐτοῦ ὑπάρχει ἓνα ξηρότατο δάσος ἀπὸ πολυκατοικίες, μὰ καθαρή ἔρημος. Τοῦτο ἔχει βεβαίως ὀδυνηρὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν παιδιῶν, τὰ ὅποια εἶναι καταδικασμένα νὰ μὴ γνωρίζουν τὰ ἀπλούστερα φυσικὰ φαινόμενα, ὅπως αὐτὰ προσφέρονται ἀπὸ τὴν ἀμεση παρουσία τῆς φύσεως. Ὁ καθημερινὸς τύπος, τὰ περιοδικὰ καὶ τὸ ραδιόφωνο εἰσάγουν στὴν ψυχὴ τοῦ νέου καθημερινῶς ἓνα ἀσύντακτο πλήθος εἰκόπων, ἀνεγνωσιμῶν καὶ ἀκουσιμῶν, τὸ ὅποιο κατατιυρανεῖ καὶ δεσμύει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἐξ ὀλοκλήρου. Τὸ ἑλληνικὸ μάλιστα ραδιόφωνο, τὸ ὅποιο κατέχει τὴν κατώτατη θέση ἀνάμεσα στὰ ραδιόφωνα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπὸ κάθε σχεδὸν ἕποψη, ἐπιδρᾷ παραμορφωτικῶς στὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ νέου. Οἱ ὀλίγες ἢ μᾶλλον ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις τῆς καλῆς ὕλης, ποὺ κάποτε προσφέρει, δὲν μεταβάλλουν οὐσιαστικῶς τὰ πράγματα. Ἡ καθημερινὴ προσφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ραδιοφώνου δὲν ἀνταποκρίνεται οὔτε στὴν ἀνάγκη ἀλλ' οὔτε καὶ στὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἕλληνας. Ἡ πλήμυρα τῶν διαφημῶν καὶ τὰ ἀξιοθρήνητα κείμενα ποὺ εἰς συνοδείῳ ἀποτελοῦν πράγματι μὰ συστηματικὴ παραμόρφωση τῆς αἰσθητικῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ θὰ ἤθελα εἰπεῖ νὰ περιορισθῶ περισσότερο στὸ θέμα τῆς μουσικῆς ποὺ προσφέρει τὸ ἑλληνικὸ ραδιόφωνο. Ἄν παραβάλλῃ κανεὶς τὴ μουσικὴ ποὺ ἐκπέμπει ὁ δικὸς μας σταθμὸς μὲ τὴ μουσικὴ ποὺ ἐκπέμπουν οἱ σταθμοὶ τῶν γειτονικῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, δὲσκόλια θὰ μπορέσῃ νὰ καταπνίξῃ μέσα του τὸ συναίσθημα τῆς ἐντροπῆς. Ἐξαίρεση βέβαια ἀπὸ τὸ ὀλιγόχρονο κανόνα ἔποτελεῖ μόνον τὸ τρίτο πρόγραμμα. Ὅμως ἡ διάρκεια τοῦ προγράμματος αὐτοῦ εἶναι περιορισμένη σὲ στενὰ χρονικά

ὄρια καὶ ἡ ἀκτίνα δράσεώς του δὲν προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὴν Ἀττική. Ἀφήνω τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κύματά του ἐμπλέκονται μὲ τὰ κύματα κάποιου ἀραβικοῦ σταθμοῦ καὶ συχνὰ ἡ κλασσικὴ μουσικὴ ἀναμειγνύεται μὲ ἄθλια καὶ θλιβερὰ ἀνατολίτικα ἄσματα. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐκπομπῶν τοῦ ραδιοφωνικοῦ μας σταθμοῦ κατέχει ἡ λεγομένη λαϊκὴ μουσική. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀντιλαϊκώτερο εἶδος μουσικῆς ἀπ' αὐτήν. Ὁ λαὸς ἔχει δική του μουσική, ὅπως ἔχει καὶ δικούς του χορούς καὶ αὐτὰ εἶναι γνωστὰ στὸν καθένα. Ὁ καθένας ἐπίσης γνωρίζει ὅτι τὴν πραγματικὴ λαϊκὴ μουσικὴ τὴν χαρακτηρίζει λιτότητα, ἀξιοπρέπεια, λεβεντιά καὶ ὑπερηφάνεια, ἐνῶ ὅ,τι σήμερα λέγεται λαϊκὴ μουσικὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ πλήρη ἔλλειψη ἀξιοπρεπείας καὶ λεβεντιάς καὶ ὀδηγεῖ σὲ ἀποχαύνωση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀνθρώπων. Τὸ μουσικὸ αἶσθημα ποὺ εἶναι ἔμφυτο σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους προσβάλλεται καὶ διαπομπεύεται.

Τὸ ἐγγύτατο περιβάλλον ὅπου ἀναπνέει καὶ ἀναπτύσσεται ὁ νέος εἶναι ἡ οἰκογένεια. Μέσα στὴν οἰκογένεια εἶναι ποὺ διαμορφώνεται κατ' ἀρχὴν ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ νέου ἀνθρώπου, γιατί ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ πρῶτες καταβολές, τὰ βασικὰ στοιχεῖα, τὰ πρῶτα κίνητρα καὶ οἱ πρῶτες κατευθύνσεις ποὺ λαμβάνει ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα του. Ἀλλ' εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ οἰκογένεια διέρχεται σήμερα μεγάλη κρίση. Τὰ αἷτια εἶναι πολλά, ἀλλά, καὶ ἂν ἀναλυθοῦν τὰ αἷτια τῆς κρίσεως, ὁ νέος δὲν κερδίζει τίποτα, γιατί αὐτὸς παραμένει τὸ θῦμα. Τὸ δεύτερο εὐρύτερο περιβάλλον, ὅπου ἐντάσσεται καὶ ἀναπτύσσεται ὁ νέος, εἶναι τὸ σχολεῖο. Τὸ σχολεῖο εἶναι ὁ χῶρος καὶ τὸ ἐργαστήριον ὅπου ἔρχεται ὁ νέος νὰ καλλιεργηθῆ καὶ ν' ἀναπτυχθῆ, νὰ μάθῃ καὶ νὰ ἐτοιμασθῆ γιὰ τὴ ζωὴ. Δὲν θὰ ἐνδιατρίψω οὔτε στὸ πρόγραμμα οὔτε στὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ κάθε τόσο ὑψίσταται τοῦτο, γιατί τὸ θέμα εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ ἀπαιτεῖ πολὺν χρόνον. Τὸ πρόγραμμα ἔχει βεβαίως μεγάλη σημασία

ἀλλὰ ἡ ἰσχυρὴ τοῦ σχολείου εἶναι ὁ δάσκαλος, ὁ δποῖος, δ-
 ταν εἶναι καλός, μπορεῖ μὲ κάθε πρόγραμμα νὰ ἐργασθῆ
 καὶ νὰ ἀποδώσῃ. Οὔτε θὰ σταματήσω ἐδῶ ἀπὸψε στὸ θλι-
 βερὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς μαθητὴς ἔχει τόσα βιβλία
 νὰ μεταφέρῃ μαζί του κάθε πρωὶ στὸ σχολεῖο ποὺ τὸ ὑλικό
 τους βάρος τὸν πιέζει τόσο ὥστε πρέπει νὰ σκύβῃ γιὰ νὰ
 τὰ κουβαλήσῃ. Εἶναι παιδαγωγικῶς ἀπαράδεκτο ὅλο αὐτὸ
 τὸ δυσβάστακτο φορτίο ποὺ ὑποχρεώνεται ὁ νεαρὸς νὰ κου-
 βαλήσῃ κάθε μέρα μαζί του στὸ σχολεῖο. Θὰ ἐπιμείνω μόνο
 γιὰ νὰ δώσω μιὰν εἰκόνα γιὰ τὴν κατάστασι τῶν σχολείων
 μας. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ ἐσχημάτισα τὸ περιεσμένο φθινόπωρο,
 ὅταν εἶχα ἐπισκεφθῆ μερικὰ σχολεῖα τῆς δυτικῆς Ἰελοπον-
 νήσου, Δημοτικὰ καὶ Γυμνάσια. Τὸ πόρισμα ἀπὸ τὴν ἐπί-
 σκεψή μου αὐτὴ ἦταν ἀποκαρδιωτικό, γιατί διεπίστωσα ὅτι
 ὄχι μόνο δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ εἶμαι ὑπερήφανος γιὰ τὰ
 σχολεῖα μας ἀλλ' οὔτε ἀπλῶς εὐχαριστιμένους. Ἄλλα ἡμι-
 ρειπωμένα κτίρια εὗρηκα κατὰ κανόνα παντοῦ. Γιὰ τὴν κι-
 θαριότητα δὲν ὁμιλῶ. Σ' ἓνα παμπάλαιο κτίριο π.χ. εὗρηκα
 νὰ στεγάζονται συγχρόνως τρεῖς σχολεῖα, δύο Δημοτικὰ καὶ
 ἓνα Γυμνάσιο. Αὐτὸ δίνει ἀνάγλυκη εἰκόνα τῆς ὅλης κατα-
 στάσεως. Ἀλλὰ ἄς ἀφήσωμε τὴν ἐπιρρχία κι' ἄς ἔλθωμε εἰς τὴν
 πρωτεύουσα. Πέστε μου, παρακαλῶ, ποῦ μέσα εἰς τὴν Ἀθήναι
 ὑπάρχουν πραγματικὰ σχολικὰ κτίρια ὅπως τὰ συναντᾶ κα-
 νεῖς εἰς τὰς πρωτεύουσας ἄλλων χωρῶν, μὲ κήπους καὶ ὄλες
 τὶς ἀπαραίτητες ἐγκαταστάσεις; Ἐὰν πῶ πολλὰ σχολεῖα στε-
 γάζονται μέσα εἰς παλιὰ σπίτια καὶ σπαινωτάτα συναντᾶ κα-
 νεῖς κάποιον σχολικὸν κτίριον τοῦ κράτους. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ
 δὲν παρατηρεῖται εἰς καμμιά ἄλλη πρωτεύουσα, ὅπου ὁ ἐπι-
 σκέπτῃς συχνότατα συναντᾶ κι' ἀναγνωρίζει τὰ σχολικὰ
 κτίρια. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Σόφεια τὰ καλύτερα κτίρια εἶναι τὰ
 σχολεῖα τῆς. Καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ ἄλλα ἀνώτατα
 ἰδρύματα ἢ κατάστασι εἶναι ἢ ἴδια ἢν ὄχι καὶ χειρότερη.
 Ἐὰν κτίρια δὲν ἔχουν χωρὸν ὄχι μόνο γιὰ νὰ καθήσουν ἀλλ'

οὔτε καὶ γιὰ νὰ σταθοῦν οἱ φοιτηταὶ καὶ ν' ἀκούσουν τὰ μαθήματα τους. Ἐργάζομαι συνεχῶς τριανταπέντε περίπου χρόνια στὰ Πανεπιστήμια καὶ γνωρίζω καλὰ ποιὰ εἶναι ἡ κατάσταση καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ σᾶς ἀποκρύψω τὴν ἀλήθεια.

Ὁ ἄλλος εὐρύτερος κύκλος πού συναντᾷ ὁ νέος καὶ ὁποῖος προσδιορίζει ἐξ ἀρχῆς τὴ ζωὴ του εἶναι ἡ ἱστορικὴ παράδοση πού ἀγκαλιάζει τὸν νέο προτοῦ αὐτὸς συνειδητοποιήσῃ τὸ εἶναί του. Ἡ ἱστορικὴ παράδοση δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ τόπου σὲ ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. Ἐνῶ πνεῦμα τοῦτο ἀντιμετωπίζει σήμερα ἐπιθέσεις πού προέρχονται ἀπὸ διάφορες πλευρές. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὸ ὅτι καὶ ἐκεῖνοι πού χτυποῦν τὴν παράδοση αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ δημιουργήσουν νέα δική τους παράδοση. Αὕτῃ εἶναι ἡ τραγικὴ ἀντινομία ὅπου ἐμπλέκονται ὅσοι στρέφονται κατὰ τῆς παραδόσεως. Ἔτσι παρατηροῦμε σήμερα ὅτι ἀκόμη καὶ μεγάλα κράτη, πού ἀρχικῶς ἐστράφησαν κατὰ τῆς παραδόσεως τοῦ τόπου των, σήμερα, ὅχι μόνον προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν καινούργια παράδοση ἀλλὰ κατενόησαν ὅτι καὶ τὸ νέο καθεστῶς πού ἐδημιούργησαν χρειάζεται τὴν προηγούμενη παράδοση, ἢ ὁποῖα εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ τόπου. Τοῦτο θὰ ἔπρεπε ν' ἀποτελέσει δίδαγμα γιὰ ὅσους χτυποῦν στὸν τόπο μας τὴν παράδοση.

Στὸν τόπο μας τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως εἶναι ἕνας τεράστιος χείμαρρος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν πηγὴ του στὸν Ὅμηρο καὶ ρέει συνεχῶς καὶ ἐνδυναμώνεται μέσα στοὺς αἰῶνες ἀπὸ πρόσθετα ρεύματα, τὰ ὁποῖα πηγάζουν ἀπὸ τὶς μεγάλες στιγμὲς τῆς ἱστορίας μας. Ὁ χείμαρρος αὐτὸς φθάνει ὡς τὶς μέρες μας. Φορεὺς τοῦ πνεύματος τῆς παραδόσεως εἶναι ἡ γλῶσσα, ἢ ὁποῖα εἶναι ἐνιαῖο φαινόμενο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου ὡς σήμερα μὲ πολλὰ φράσεις. Ἡ τελευταία φράση τῆς ἑλληνικῆς εἶναι ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἢ ὁποῖα ὀνομάζεται δημοτικὴ. Ἐνῶ μεγάλο προσὸν τῆς δημοτικῆς

εἶναι ὅτι ἐκφράζει τὸν ἱστορικὸν πόνο τοῦ "Ἑθνους. Ἐὰν σκιασθῆ
 τοῦτο εἶναι ἡ βίαση γιὰ τὴν περαιτέρω οἰκοδόμησιν καὶ ἀ-
 νάπτυξιν τῆς δημοτικῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ζωντανὴ
 γλῶσσα πρέπει νὰ ἀφομοιώσῃ ὅλο τὸν ἱστορικὸν πλοῦτον καὶ
 θησαυρὸν ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς πνευματικῆς ζωῆς.
 Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐγκτεται τὸ χρέος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώ-
 πων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι φαινόμενον
 στατικὸν ἀλλὰ δυναμικόν, καὶ σ' αὐτὸν τὸ δυναμισμόν της ἀρτε-
 λει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὴν τρισχιλιόχρονην παράδοσίν της καὶ
 ζωὴν της. Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἱστορικὴν πορείαν ἔφε-
 ρον εἰς φῶς μεγάλα καὶ ὑψηλὰ νοήματα καὶ τοὺς ἔδωσαν
 τὴν ἀνάλογον γλωσσικὴν μορφήν. Συγχρόνως ὅμως ἡ ἑλληνικὴ
 γλῶσσα εἶναι συντηρητικὴ καὶ δὲν ὑπάρχει καμμίαν ἄλλην εὐ-
 ρωπαικὴν τουλάχιστον γλῶσσαν, ἡ ὁποία νὰ εἶναι τόσο συντη-
 ρητικὴ ὅσον ἡ ἑλληνικὴ. Πλήθος λέξεων ποὺ μεταχειρίζε-
 ται ὁ Ὅμηρος ἐξικολουθοῦν νὰ προφέρωνται αὐτοῦσις ἀπὸ
 τὸ στόμα τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀντιδικία μετα-
 ξὺ δημοτικῆς καὶ καθαρῆς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρθῆ μόνον
 ἂν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ τόπου συνειδητοποιήσουν
 αὐτὸν τὸ χαρακτηριστὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, δηλαδὴ τὸ δυ-
 ναμισμόν της καὶ συγχρόνως τὴν συντηρητικότητά της. Ἡ
 ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπιβεβαιώνει ἕναν ἱστορικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος
 ἰσχύει πάντοτε καὶ τὸ νόημά του εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει προό-
 δος δίχως συντήρησιν, δὲν ὑπάρχει παρὸν δίχως παρελθόν.
 Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πάντοτε ἱστορικῶς ζωντανοί, ἀκόμη καὶ
 ὅταν τοὺς ἔλειπε ἡ πολιτικὴ παρουσία μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ κατάκτησις τοῦ ὄργάνου ποὺ λέγεται γλῶσσα εἶναι
 βασικὴ προϋπόθεσις γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ νέος νὰ ἀφομοιώσῃ
 τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ὅπου ἀνήκει. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξ ἀρ-
 χῆς καὶ τὸ σχολεῖον στρέφει τὴν προσοχὴν τοῦ νέου εἰς τὴν γνω-
 ριμίαν τοῦ μὲ τὸν κόσμον τῶν γλωσσικῶν συμβόλων. Εἶναι γε-
 γονὸς ὅτι οἱ σημερινοὶ νέοι εἶναι ὀρμηότεροι ἀπὸ τοὺς νέους
 τῆς προπολεμικῆς γενεᾶς. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ πολλὰ

γεγονότα, ἢ δὲ συναναστροφή μου μὲ τὴ νεότητα μιᾶς δολοκλήρου γενεᾶς προσεπικυρώνει τὴ διαφορὰ αὐτὴ ποὺ παρατηρεῖται ὡς πρὸς τὴν ὠριμότητα τῶν νέων τῆς προπολεμικῆς καὶ τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου.

Ὁ σημερινὸς ὅμως νέος, παρὰ τὴν πνευματικὴν του ὠριμότητα, παρουσιάζει μίαν ἀτέλεια στὴν ἐξοικειωσὴ του μὲ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο. Εἶναι δηλαδὴ ἐπίσης γεγονὸς ὅτι τῆ ἐκφραστικῆς ἰκανότητος τοῦ σημερινοῦ νέου χωλαίνει σημαντικὰ. Γιὰ τὴ γλωσσικὴ αὐτὴ ἀνεπάρκεια ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι, ὁ κυριώτερος ὅμως ἀπ' αὐτοὺς νομίζω ὅτι εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ νέου πλήττεται ἀπὸ πλῆθος εἰκόνων, ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς κουράζουν τὸ πνεῦμά του, τὸ ταλαιπωροῦν καὶ δὲν τοῦ ἀφήνουν τὴν ἀνεση ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὰ γλωσσικὰ σύμβολα. Ὁ ἴδιος λόγος, ἀλλὰ σὲ περιορισμένο βαθμό, ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς δασκάλους καὶ γιὰ τοὺς καθηγητάς. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ παραμέληση τῶν ὀρθογραφικῶν σφραγμάτων ἐκ μέρους των στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν. Ὅμως ἐμᾶς ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ σημερινοὶ νέοι παρουσιάζουν μεγάλη γλωσσικὴ ἀνεπάρκεια. Τοῦτο ἔχει βεβαίως τεράστια σημασία γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ πνεύματός των καὶ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Πιράγματι δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὄργανο ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γλῶσσα ποὺ συντελεῖ περισσότερο στὴν ὀργάνωση τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως δὲν ὑπάρχει καὶ τελειότερο ὄπλο τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γλῶσσα μέσα στὴ ζωὴ. Χωρὶς γλωσσικὴ παιδεία ὁ νέος δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ μορφωθῇ, οὔτε ν' ἀναπτυχθῇ ἐσωτερικῶς, οὔτε νὰ γίνῃ ἐπιστήμων, οὔτε τέλος τὰ προβλήματα τῆς πρακτικῆς ζωῆς ν' ἀντιμετωπίσῃ. Γιὰ τοῦτο, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ δώσω μιὰ συμβουλὴ στοὺς νέους, αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ ἐξῆς: νὰ στραφοῦν μὲ ὄλο τους τὸ πάθος νὰ μάθουν ἑλληνικὰ καὶ πρὸ παντὸς ἀρχαῖα ἑλληνικὰ, ἀνεξάρ-

τητα ἀπὸ τὰ ἐφήμερα προγράμματα τῶν γλωσσικῶν μεταρρυθμίσεων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀσφυκτικῶς περιφύξει τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Τοῦτο ἐπιβιάλλεται νὰ γίνῃ, γιατί οὔτε τὰ νέα ἑλληνικά θὰ κατορθώσομε νὰ ὑψώσομε πρὸ ἀνώτερη στάθμη ἂν δὲν γνωρίζωμε καλά ἀρχαῖα ἑλληνικά. Ἡ ρίζα καὶ ὁ κορμός, ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἶναι γιὰ ὅλες τὶς ἐπόμενες φάσεις τῆς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Οἱ δυτικοὶ λαοὶ κατάλαβαν ἐνωρὶς τὴ μορφωτικὴ ἀξία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, γι' αὐτὸ καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν καὶ νὰ μορφώσουν τέλεια τὴ γλῶσσα τους. Ὁ Ἰγγλος, ὁ ὁποῖος πρωτοῦ ὡς καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας γίνῃ ἐνδοξος ἦταν γυμνασιάρχης ἐνὸς Γυμνασίου τῆς Βυρτεμβέργης, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Γυμνασίου αὐτοῦ ὁμίλησε γιὰ τὴ σημασίαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ μετὰξὺ τῶν ἄλλων εἶπε ὅτι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ τὰ λατινικά γιὰ νὰ ὑψώσομε πρὸ περιοπὴ τὴ γλῶσσα μας. Ἰσπίους καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀναγνώρισαν πολὺ ἐνωρὶς ποιά σημασία εἶχαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ τὰ λατινικά γιὰ τὴ διαμόρφωσιν τῆς ἐθνικῆς τῶν γλώσσας.

Μεγάλη γοητεία ἀσκεῖ στὸ πνεῦμα τῶν νέων τῆς ἐποχῆς μας ἡ σύγχρονη τεχνικὴ, ἡ ὁποία μὲ τοὺς μηχανισμοὺς τῆς καὶ τὰ ἐπιτεύγματά της προσδιορίζει σήμερον κατὰ μέγα μέρος τὴ ζωὴ μας. Ἔτσι ξυπνῶμε ἕνα πρωὶ καὶ μαθαίνομε ἔξωρνα ὅτι ἕνα μηχανήμα ἔφθασε --- καὶ σὲ λίγο ἴσως θὰ μάθομε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἔφθασε εἰς τὴ Σελήνη. Ἰβνια φυσικὸ νὰ ἐντυπωσιάζονται οἱ ἄνθρωποι καὶ κυρίως οἱ νέοι μὲ ὅλες αὐτὰς τὶς τεχνικὰς κατακτήσεις. Οἱ ὀλίγοι ποὺ γνωρίζουν ποιά θεωρητικὴ προεργασία προηγεῖται γιὰ ὅλες αὐτὰς τὶς τεχνικὰς κατακτήσεις δὲν συγκινοῦνται βεβαίως τόσο ἀπὸ τὶς ἔξωτερικὰς ἐντυπώσεις. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει σημασίαν γιὰ τὸ προκείμενον. Ὅτι ἐδῶ ἔχει σημασίαν εἶναι νὰ ρωτήσωμε τί γίνεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ ἄλλα μὲ τὶς κατακτήσεις τοῦ στὸν ἔξωτερικὸ κόσμον, ἂν δη-

λαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται πρὸς τὰ μέσα ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς παράλληλα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνικῶν μέσων. Δὲν χρειάζεται πολλὴ φιλοσοφία γιὰ νὰ καταλάβωμε ὅτι ἡ τεχνικὴ εἶναι ἔργο ὀλίγων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴ σχετικὴ παιδεία καὶ προκατάρτιση, ἐνῶ οἱ πολλοὶ καρπώνονται τὰ ἀγαθὰ τῆς τεχνικῆς, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ἔχουν καμμιὰ συμμετοχὴ στὴ δημιουργία τους. Τὰ ἀγαθὰ τῆς τεχνικῆς εἶναι προσιτὰ σὲ ὅλους, μορφωμένους καὶ ἀμορφώτους, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ προσωπικὴν ἐργασία καὶ προσπάθεια τοῦ καθενός. Πρέπει νὰ σκάψῃ κανεὶς μέσα του γιὰ νὰ βρῇ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ εἶναι του, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Τὸ μεγάλο λοιπὸν πρόβλημα τῶν σημερινῶν νέων εἶναι τὸ πῶς θὰ κατορθώσουν νὰ ἀντιπαλαίσουν μὲ τὴν Κίρκην τῆς τεχνικῆς καὶ τὴ γοητεία της, δίχως νὰ ἀγνοήσουν τὰ ἐπιτεύγματά της, γιὰ τὸ αὐτὸ θὰ ἦταν μωρία, καὶ πῶς ν' ἀγωνισθοῦν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητάς τους δίχως νὰ ὑποδουλωθοῦν στὰ μηχανήματα. Τὰ μηχανήματα χρειάζονται, εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ μηχανήματα, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ γίνῃ ἐξάρτημά τους, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναπτύξῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Χωρὶς αὐτὴν τὰ μηχανήματα τὸν μεταβάλλουν σὲ μᾶζα, ἡ δὲ μᾶζα εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπειλὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰδικῶς γιὰ τὸν Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος σὲ ὅλην του τὴν ἱστορίαν διεκρίθη ὡς ἄτομον καὶ προσωπικότητα.

Εἶναι γεγονός ὅτι μέσα στὴν ἀτμόσφαιραν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ὅπου ὑπάρχει συνεχὴς ἀνατροπὴ καταστάσεων ὁ νέος αἰσθάνεται ἔρημος καὶ τὸ συναίσθημα αὐτὸ τῆς ἐρημιᾶς τὸ δοκιμάζουν ὅλοι οἱ σύγχρονοι νέοι. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ τοὺς πλησιάσῃ κανεὶς γιὰ ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα τους πόσο ἔρημοι αἰσθάνονται. Ἡ πολιτεία προστατεύει — καὶ ὁρθῶς πράττει — τὰ ἄψυχα: τὸν καπνὸν, τὸ σιτάρι καὶ τ' ἄλλα

προϊόντα τοῦ τόπου. Ἡ προαιτιοῦσα ποὺ παρέχει σιὴ νεότητι εἶναι υποτυπώδης. Ἰσχυρίζομαι πρὶν πόσα ἄλλα τοῦ προσφέρει γὰρ νὰ μορφωθῇ, ἀλλὰ καὶ ὅταν στοιχειωδῶς μορφωθῇ καὶ ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον ἢ καὶ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, τότε εἶναι τελείως ἀπροσάτευτος, ἔρημος καὶ ἄστεγος. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔχει τερνάστιες συνέπειες γὰρ τὴν περαιτέρω πορεία τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ τόπος μᾶς δὲν παράγει σπουδαῖα πρῶγματα, δὲν ἔχει οὔτε ἄνθρακα, οὔτε σίδηρον, οὔτε εὐφρόνες γαῖες. Ὅ,τι κυρίως παράγει εἶναι οἱ ἄνθρωποι. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι λίγα καὶ ἀσήμαντα. Τὸ «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας» δηλώνει ἐπιγραμματικῶς τὴν οὐσίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πλοῦτος καὶ πολυτέλεια ἦσαν πάντοτε ἀγνωστὰ στὸν τόπον μᾶς. Γε' αὐτό, ἂν μᾶς ρωτήσῃ κανεὶς τί κυρίως παράγει ἡ Ἑλλάς, θὰ ἔπρεπε ν' ἀπαντήσωμε ὅτι παράγει ἄνθρώπους. Ὡς πρὸς αὐτὸ ὑπεῖρξε ἀσυναγώνιστη καὶ μοναδική σὲ κάθε ἐποχὴ. Ἰῶτε στὴν ἀρχαιότητα, εἴτε στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, εἴτε στὴν Τουρκοκρατίαν στρέψομε τὸ βλέμμα μᾶς, θὰ βεβαιωθοῦμε ὡς πρὸς αὐτό. Τονίζω μάλιστα τὴν Τουρκοκρατίαν ἰδιαίτερος, γιατί καὶ τότε ἀνεδιίχθησαν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς ἐξαιρέτια τάλαντα καὶ μεγάλοι χαρακτῆρες. Ἰστορίας ἢ βιολογίας τοῦ 21 δὲν ἔχει προηγουμένον στὴν παγκόσμιαν ἱστορίαν, ἂν κριθῇ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ πλήθους τῶν ἐξαιρετικῶν ἀνθρώπων καὶ χαρακτῆρων. Ἄλλοι λαοὶ μὲ ἀνάλογο πληθυσμὸν μὲ τὸν δικόν μᾶς ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἓνα ἢ δύο τὸ πολὺ ἥρωες. Στὸν τόπον μᾶς κατὰ τὸ 21 κινουῦνται ἐπὶ τῆς σκιερῆς πολυάριθμης πρῶσας, πὰ ποὺ διακρίνονται ὡς ἥρωες. Ἔχει κανεὶς ἑδῶ τὴν ἐντύπωση ὅτι συναστίζονται οἱ μεγάλοι χαρακτῆρες. Ἔτσι ἐξηγουῦνται καὶ τὰ πάθη μεταξύ τους. Τὸ προνόμιον λοιπὸν ποὺ ἔχει ὁ τόπος μᾶς νὰ δημιουργῇ ἄνθρώπους, ἢ πολιτεία ἔχει χρέος νὰ τὸ προσέξῃ καὶ τοῦτο ἀκριβῶς τῆς ἐπιβάλλει νὰ προαιτεύσῃ τὴ νεότητι. Οἱ τρόποι εἶναι πολλοὶ ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὰ στενὰ ὅρια τῆς ὀμιλίας αὐτῆς, ὅπου ἐπισημαίνομε

ἀπλῶς τὰ βασικά προβλήματα τῶν νέων στὴν ἐποχὴ μας, νὰ ἀναλυθοῦν.

Ἐπάρχει σήμερα ἡ τάση τῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία θέλει καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ὀργανώσῃ τοὺς νέους γύρω ἀπὸ τὰ κόμματα. Δὲν μ' ἐνδιαφέρει ποιά κόμματα, γιατί ἐννοῶ ὅλα τὰ κόμματα. Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ὀργανώσεως τῶν νέων γύρω ἀπὸ τὰ πολιτικά κόμματα εἶναι καταστρεπτικὸ γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν νέων. Καὶ εἶναι καταστρεπτικὸ, γιατί ὁ νέος δὲν ἔχει ὠριμάσει γιὰ νὰ μπορῇ νὰ κρίνῃ πρόσωπα καὶ πράγματα δίχως νὰ παρασύρεται καὶ δίχως νὰ φανατίζεται. Ὁ φανατισμὸς ἀκριβῶς θολώνει τὸ πνεῦμα τοῦ νέου καὶ σιγὰ σιγὰ τὸ ὑποδουλώνει. Ἐπάρχουν κόμματα ποὺ πιστεύουν ὅτι ἡ πολιτικὴ μπορεῖ νὰ δώσῃ στὸ νέο ἄνθρωπο κοσμοθεωρίαν. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ὀλέθρια πλάνη. Τὸ ἔργο τῆς πολιτικῆς εἶναι περιορισμένο, γιατί ἡ πραγματικὴ πολιτικὴ ἔχει ὡς ἔργο νὰ ρυθμίσῃ καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὶς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ μορφή τῆς ὀργανώσεως εἶναι τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας. Πέρα τοῦ δικαίου ἡ πολιτικὴ εἶναι ἀνίκανη νὰ προχωρήσῃ καὶ ὅταν τὸ ἐπιχειρῇ καταλήγει σὲ ἀφόρητα δόγματα. Γιὰ νὰ δημιουργήσῃ κανεὶς κοσμοθεωρίαν πρέπει νὰ γνωρίσῃ ὅλα τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην, τὴν τεχνικὴν, τὴν πολιτείαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ πολιτικὴ δρᾷ μέσα σὲ στενὰ χρονικὰ ὄρια, ἐνῶ ἡ κοσμοθεωρίαν εἶναι σύλληψις καθολικὴ καὶ προὔποθέτει αἰῶνες.

Οὔτε ἡ ἐκκλησία δίνει σήμερα τὴν πρέπουσα προσοχὴν στοὺς νέους. Περιορίζεται στὰ τυπικά της τελετουργικὰ χρέη καὶ παραμελεῖ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ πληρώματός της καὶ περισσότερο τὶς ἀνησυχίας τῶν νέων. Θὰ μπορούσε ἡ ἐκκλησία, ἂν παραμέριζε ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἐγκόσμια μορφήν της, νὰ ἀγκαλιάσῃ τοὺς νέους, νὰ γνωρίσῃ ἀπὸ κοντὰ τὸν χειμαρρῶδη συναισθηματικὸν κόσμον τῶν νέων.

καὶ νὰ τὸν κατευθύνῃ. Ὁ συναισθηματικὸς αὐτὸς κόσμος τῶν νέων ἔχει ἓνα κέντρο, εἴτε τὸ γνωρίζουν εἴτε ὄχι. Καὶ τὸ κέντρο αὐτὸ εἶναι τὸ ὀρησκευτικὸ συναίσθημα. Τὸ συναίσθημα τοῦτο εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ νέου ἀνθρώπου νὰ ἀγαπήσῃ καὶ ν' ἀγαπηθῇ, καὶ ἡ ἀνάγκη του νὰ στηριχθῇ σὲ κάτι ποῦ δὲν εἶναι πεπερασμένο, δηλαδή σ' αὐτὸ ποῦ ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ λέγει ἀγάπη καὶ τὸ ταυτίζει μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, γιατί λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη. Τὸ συναίσθημα τοῦτο συγκλονίζει τὸν νέο καὶ ἐκφράζεται μὲ ποικίλους τρόπους καὶ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι τὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀγαπάει καὶ ζητάει τὴν ἀγάπη τοῦ ἄλλου. Ἡ ἐκκλησία ἔχει παραγνωρίσει τελείως τὸν συναισθηματικὸν αὐτὸν κόσμον τοῦ νέου καὶ τὸν καταδικάζει ἀντὶ νὰ τὸν ἀναδείξῃ καὶ νὰ τὸν κατευθύνῃ.

Πολὺς λόγος γίνεται σήμερον γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὰ πανανθρώπινα ἰδανικά, τὰ ὁποῖα ὁ νέος πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ. Ἡ δὲ προπαγάνδα μαστίζει συνεχῶς τὸ πνεῦμα του γι' αὐτὰ τὰ πανανθρώπινα ἰδανικά. Ἡ ἀνθρωπότης ὅμως ὑπάρχει κατὰ δύο τρόπους. Πρῶτον ὡς ἀφηρημένη ἔννοια καὶ δεύτερον ὡς συγκεκριμένη πραγματικότης, δηλαδή ὡς σύνολο συγκεκριμένων λαῶν, ποῦ καθένας τους κατέχει ὀρισμένο μέρος τῆς γῆς καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἀναδείξῃ τὸν ἑαυτό του. Ἄν λοιπὸν οἱ συγκεκριμένοι λαοὶ ποῦ ἀποτελοῦν τὴν ἀνθρωπότητα ἀναδείξουν τὸν ἑαυτό τους καὶ ὑψώσουν ὁ καθένας γιὰ λογαριασμό του τὸν ἄνθρωπον, τότε ἔχομε ἐκεῖνον ποῦ ὀνομάζομε πανανθρώπινον. Ὁ τόπος μας παρουσίασε κατὰ καιροὺς μεγάλα πανανθρώπινα παραδείγματα, ἔδειξε δηλαδή ἐμπράκτως τί εἶναι ἄνθρωπος. Ἰδῶ ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι ποῦ λέγονται Ἕλληνες, ἐσήκωσαν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ τὸν ὑψώσαν ἐλεύθερον, ὅπως παρουσιάζεται στὸ ἀρχαῖον ἀγάλμα, τὸ ὁποῖον παριστάνει ὄχι ἓνα συγκεκριμένο ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον γενικῶς. Ὅχι τὸν τάδε, ὅπως ἔκαναν ἄλλοι λαοί, π.χ. οἱ Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ τὸν

τέλειο τύπο τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι κάτι πανανθρώπινο.

Ἄλλο πανανθρώπινο ἰδανικὸ εἶναι ἡ ἐπιστήμη, καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάδειξαν πρῶτοι οἱ Ἕλληνες. Πανανθρώπινη εἶναι ἐπίσης ἡ φιλοσοφία. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἐφιλοσόφησαν καί, ὅσο παράδοξο κι' ἂν φανῆ τοῦτο, ἴσως εἶναι οἱ τελευταῖοι ποὺ γνησίως ἐφιλοσόφησαν. Γιατὶ ὅλη ἡ περαιτέρω φιλοσοφία ἀποτελεῖται ἀπὸ σχόλια στοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους. Σύγχρονος ἐξαιρετος φιλόσοφος, ὁ Whitehead, λέγει ὅτι ὅλη ἡ φιλοσοφία τῶν Εὐρωπαίων δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ σχόλια στὸν Πλάτωνα.

Πρωταρχικὸ ὅμως ἰδανικὸ τῶν συγχρόνων νέων εἶναι πῶς αὐτοὶ θὰ ἀναδείξουν τὸν ἑαυτό τους κι' ἔτσι νὰ συμβάλουν νὰ ἀναδειχθῆ ὁ τόπος τους, δηλαδὴ ὁ λαὸς στὸν ὁποῖον ἀνήκουν. Ἡ ἱστορία δουλεύει μὲ ἄτομα καὶ λαούς. Σήμερα ἰδιαίτερα ἐπιβάλλεται ν' ἀναδειχθοῦν τὰ ἄτομα καὶ ὁ λαὸς μας, γιατί διανύομε τὴ δυσκολώτερη καμπὴ τῆς ἱστορίας μας. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλα περιθώρια, ἡ δὲ ἱστορία εἶναι ἀδυσώπητη. Ἡ διαφύλαξη αὐτῶν τῶν ἰδανικῶν ποὺ ἀναφέραμε, πρὸ παντὸς ὅμως τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας του, πρέπει νὰ εἶναι τὸ σταθερὸ ἰδανικὸ τῶν νέων τῆς ἐποχῆς μας.